

LANDŠTEJNSKÉ PANSTVÍ V TÁBORSKÉM KRAJI JAKO REÁLNÉ SVĚŘENSTVÍ V DRŽENÍ HRABAT Z HERBERSTEINU

PAVEL KOBLASA

Landštejnské panství se nachází v jihovýchodních Čechách, při samé hranici s Dolním Rakouskem, a též nedaleko od historické hranice s Moravou. V průběhu vlády císařovny Marie Terezie se stalo součástí Táborského kraje, kde setrvalo až do zániku feudalismu. Pak Landštejn připadl k jindřichohradeckému okresu, k němuž náleží doposud. Toto dominium sousedilo na západě a severu s panstvím Nová Bystřice (Neubistritz, Fistriz), východním směrem se rozprostírala již moravská panství Český Rudolec (Böhmisch-Rudoletz), Telč a statek Maříž (Maires). Za jižní hranicí ležela dolnorakouská panství Gilgenberg, Drosendorf a Doberberg.¹ Výstižně je popsána zdejší krajina v díle historika a znalce českých hradů Franze Alexandra Hebera: „Na nejzazších končinách naší vlasti, kde se hranice tří zemí, Čech, Moravy a Dolních Rakous sbíhají, jest krajinka hornatá, odlehlá a od cizinců zřídka navštěvovaná, ve kteréž se výšiny se stromovým lesním a balvany poseté, bařinaté louky a kamenité role střídají. Na jejím západním kraji na lesnaté výšině vypínají se zříceniny hradu Landšteina, někdy pyšného a bohatýrského sídla, o jehož zrušení nejen zloby povětrí, hrom, voda a větrové, nýbrž i ruka lidská neunaveně pracovaly a pracují. Pod samým hradem k západu jest osada Markel odtud řečená, že tu jednou bývalo rozhraní Čech a Rakous.“²

Centrum državy, starobylý hrad Landštejn vznikl jako královská pomezni pevnost na počátku 13. století, střežící kromě sporné hranice současně i pod ním vedoucí stezku. Následně jej získali Vítkovci, resp. jedna z větví mocného rodu – páni z Landštejna, kteří drželi rovněž Třeboň, Lomnici nad Lužnicí a Nové Hradý.³ V roce 1381 nastoupil v držení landštejnského panství původem korutanský

1 Sommer, Johann Gottfried: Das Königreich Böhmen, X. Band (Taborer Kreis). Prag 1842, s. 220.

2 Viz Sedláček, August: Hradý, zámky a tvrže království Českého, IV. díl (Vysočina Táborská). Praha 1885, s. 98.

3 Na třeboňském panství, v městysi Ledenice, poblíž Českých Budějovic, vznikl ve 14. století menší stejnojmenný hrad, který ovšem nepřežil husitské války. Přilehlé městečko se pak dlouhou dobu nazývalo také Ledenice pod Landštejnem anebo Ledenice na Ostrově pod Landštejnem.

rod Krajířů z Krajku, německy psaný Kreiger von Kreig. Protože Krajířové drželi i nedalekou Bystřici, sdílel s ní Landštejn společné osudy až do rozdělení majetku, když 5. března 1487 stárnoucí Wolfgang Krajíř z Krajku podělil své čtyři syny. Lipolt a Jindřich dostali Cornštejn, Frejštejn a Vratěnín, Jiří a Konrád získali od otce Landštejn, Staré Město a Bílkov, Volf si ještě nadále ponechal ve svých rukou Bystřici a Dačice. V tehdy pořízeném urbáři je doložena existence landštejnských míst Dětříše (Diethraych), Dobrotína (Dobrotin), Košláku (Kosslak), Košťálkova (Kosstialkow), Kuní (Kuny), Návár (Nawar), Pernárce (Penharecz), Peršláčku (Persslaczek), Veclova (Beclow) a Vitíněvsi (Witinow). O dva roky později věnoval Dačice Lipoltu a Jindřichovi, Bystřici pak Jiřímu a Konrádovi. Po otcově smrti roku 1490 se sourozenci dále dohodli tak, že Jiří si ponechal Landštejn a Bílkov, Konrád Bystřici.⁴ Po pánech z Landštejna a Krajířích z Krajku se majitelé panství častěji střídali. Po Stephanovi von Elzing, Davidu a Gottfriedovi Neumeyerech von Winterberg, Jakobu Kötzselovi von Rottendorf, Maximilianu a Ferdinandovi Mohrech von Liechtenegg se dostal hrad Landštejn s přilehlým panstvím, ležícím v tehdejší Bechyňském kraji, do vlastnictví Jakoba hraběte Khuena von Belasi.⁵ Když skončila třicetiletá válka, na panství se nacházel městys nazývaný běžně podle hradu Landštejn (dnešní Staré Město pod Landštejnem), osm vesnic se 187 hospodáři, z toho deseti pohořelými.⁶ Od roku 1668 následovala v držbě hrabata Černínové z Chudenic, nejprve Humprecht Jan a po něm Tomáš Zacheus.⁷

Dne 23. ledna 1685 koupil Landštejn od Černínů za 54 000 zlatých rýnských, diamantový klenot místo klíčného a za dva krásné plavé koně s bílými hřívami Ferdinand Arnošt hrabě z Herbersteinu (v německé podobě Ferdinand Ernst Graf von Herberstein), komoří, tajný rada, generál, polní podmaršálek, člen dvorské válečné rady a majitel XIII. pěšího pluku Rajského z Dubnic. Již roku 1667 od Polheimů koupil Ottenschlag a Grafenschlag, 1669 Třešť na Moravě od Františka Kryštofa hraběte z Herbersteinu, 1671 Illmenau od Heissbergů, 1673 Brunn, Lichtenau, Altenschwendt od Trauttmansdorffů a 1676 Dobersberg od Ugateů. Hrabě Ferdinand Arnošt se dvakrát oženil, měl tři syny a čtyři dcery.⁸ Pocházel ze starobylého rodu, jenž své jméno později odvozoval od tvrze Herberstein. Ferdinand Arnošt příslušel konkrétně k linii Herberstein-Matzen, zvané též starší rakouská. Prapředek, od něhož lze sledovat nepřetržitou řadu členů rodiny, se jmenoval Otto von Hartberg (†1338). Jméno Otto se pak z úcty k tomuto „praotci“ vyskytuje

4 Nováková, Stanislava: Rodinný archiv Krajířů z Krajku 1388–1587. Inventář SOA Třeboň. Jindřichův Hradec 2004, s. 3.

5 Durdík, Tomáš – Havlová, Mája: Hrad Landštejn. České Budějovice 1990, s. 5.

6 Doskočil, Karel: Berní rula 2. Popis Čech r. 1654. Praha 1953, s. 72.

7 Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, V. (jižní Čechy). Praha 1986, s. 118.

8 Ad pozn. 2, s. 108–109.

v rodu vícekrát. Z Herbersteinů vynikl například Sigmund (1486–1566), významný diplomat, jenž působil v Dánsku, Polsku a Rusku, o kterém napsal velmi zajímavou knihu.⁹ Herbersteinové původně žili ve Štýrsku, ale postupně se rozšířili do Kraňska, Korutan, Dolního Rakouska, Čech, Moravy a Slezska. V roce 1537 se stali svobodnými pány, v letech 1644, 1648 a 1652 došlo k povýšení několika členů rodiny do hraběcího stavu. Náš Ferdinand Arnošt se dočkal spolu se svým bratrem Adamem Quirinem dne 1. července 1656. Podařilo se mu ze všech držav vytvořit na základě závěti a s císařským souhlasem fideikomis, avšak po nastalých sporech mezi syny Václavem Eberhartem (Wenzel Eberhard, 1671–1729) a Maxem Jindřichem (Maximilian Heinrich, 1663–1700) ho omezil císař Leopold I. po déle trvajícím procesu dne 12. května 1700 jen na panství Třešť a Illmau, z ostatních se měl stát alod.¹⁰

Fideikomisní ustanovení se pochopitelně týkala také Landštejna získaného v roce 1685. Pozastavme se ještě stručně u termínu fideikomis neboli fideicommissum (svěření) a charakteru tohoto způsobu majetkové držby. Takový majetek se nedědil, ale zůstával vlastnictvím celého rodu. Vždy ovšem v jeho čele stál jeden člověk, který se správy ujímal coby fideikomisní majitel na základě jasných pravidel. Svěření bylo nedělitelné a nezczitelné, všechny změny musel schvalovat přímo panovník. V omezených případech se dalo zadlužit, odprodeje některých nemovitostí či mobiliáře byly také občas povolovány. Tato forma vlastnictví byla výhodná jak pro šlechtu, tak svým způsobem i pro poddané. Do značné míry totiž zajišťovala stabilitu hospodářských poměrů v dané oblasti, a tím také sociální jistoty pro zaměstnance vrchnosti a obyvatele celého panství. Užitek ze svěření neměl pouze představený rodu v roli „výhradního správce“, ale i další členové rodiny vlastníka. Vzorem pro svěření v habsburské říši byl zejména španělský majorát. Tam vždy přecházelo dědictví na prvorozeného syna majitele.¹¹

Landštejn se stával součástí svěření (fideicommissum familiae perpetuum) na základě testamentu Ferdinanda Arnošta hraběte z Herbersteinu (1634–1691) ze dne 13. února 1691. Císař zřízení potvrdil 21. července 1692. Rodinného svěření se směli ujímat pouze mužští potomci světského stavu na základě principu prvorozenosti. Pokud by rod vymřel po meči, mohly následovat v nástupnictví také ženy a jejich potomci.¹² Zakladatel fideikomisu doslova poznamenal ve své poslední vůli: „Mé statky v Rakousku chci v jednom skutečném věčném majorátu stejně

9 Mašek, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl. Praha 2008, s. 349–350.

10 Wurzbach, Constant von: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, VIII. Theil. Wien 1862, s. 324–348.

11 Županič, Jan: Nová šlechta Rakouského císařství. Praha 2006, s. 248–251.

12 Národní archiv (NA), Fideikomisní spisy (Fdk), sign. VII E 58, Fideikomis hrabat Herbersteinů, panství Landštejn – spisy, 1655–1812, kart. 600.

jako statky Landštejn a Třešť zvláště tímto svazkem uchovat v jednom trvalém fideikomisu.¹³ Jak už víme, císař Leopold I. pro neshody dědiců záhy omezil rozsah svěřenství jen na moravskou Třešť a dolnorakouské Illmau, z ostatních včetně Landštejna se měl stát alod.¹⁴ Syn zakladatele fideikomisu, Václav Eberhart, musel tedy instituci fideikomisu na Landštejně obnovit, což se 25. srpna 1717 podařilo a stal se tzv. prvním fideikomisním majitelem v řadě.¹⁵ Václav Eberhart zemřel 26. října 1729 a zanechal po sobě syny Leopolda Karla (1694–1734) a Ferdinanda Leopolda (1695–1744). Po smrti Václava Eberharta vznikl roku 1731 první inventář v herbersteinském období. Dozvídáme se z něj, že k Landštejnu patřily tři poplužní dvory (Landštejn se 36 kusy hovězího dobytka a 535 ovci, Ebrgař se 42 kravami a 119 ovci, Hanftl s 29 kusy hovězího dobytka a 313 ovci), pivovar a čtyři mlýny.¹⁶

Druhým majitelem svěřenství se stal starší syn Leopold Karel a po něm třetím v pořadí jeho syn Karel Josef (Karl Josef), rada dolnorakouské vlády, který zemřel ve věku pouhých 25 let dne 13. prosince 1753 ve Vídni bez dědiců, přestože byl ženat s Marií Josefou hraběnkou z Khevenhüllera. Landštejnského fideikomisu se musel ujmout druhorozený syn hraběte Ferdinanda Leopolda (†1744) a bratranec předchozího držitele, Josef Jan (Josef Johann, 1727–1809). V dubnu 1754 byl sepsán inventář panství, z něhož vyplývá, že na hradě stále sídlila vrchnostenská kancelář a svůj byt tu měl správce. Vrchnost držela dvory Landštejn (Landsteiner Hof v sousedství hradu), Ebrgař (Ebergerscher Hof, dnešní Dobrohoř u Starého Města pod Landštejnem), Hanftl (Hanfthaler Hof stojící východně od Košťálkova) a Arnolec (Arnoltzer Hof ležící jihozápadně od Dobrotína), dále pivovar a Zámecký mlýn (Schloßmühl), Červený mlýn (Rothmühl), Hamerský mlýn (Hammermühl) a Hanftlův mlýn (Hanfthalermlühl). Jedenáct panských rybníků se nasazovalo na čtyři a půl kopy štik a na 44 a půl kopy kaprů, deset jich zůstávalo prázdných.¹⁷ K panství příslušelo městečko Staré Město (Altstadt) s 61 hospodáři, vesnice Kuní (Kain) a Dětršíš (Dietreichs) s patnácti, Pernárec (Bernharz) s deseti, Košťálkov (Gottschallings) s dvaceti třemi, Návary (Auern) s třinácti, Veclov (Wetzlers) s deseti, Dobrotín (Dobroten) s deseti, Peršláček (Deutsch-Bernschlag, dnes Podlesí) se šestnácti a Vitíněves (Wittingau) s dvaceti pěti hospodáři. Až na

13 NA, Vrchní zemský soud Praha (VZS), Fideikomisní záležitosti – reálné fideikomisy, sign. 24, 1785–1860, kart. 706.

14 Jednalo se o spor dvou bratrů z druhého manželství, které jejich otec uzavřel s Julianou Elisabeth hraběnkou von Starhemberg. Syn Karel Zikmund (Karl Sigismund) vzešlý z prvního manželství s Katharinou Elisabeth hraběnkou von Saurau, zemřel již roku 1687 ve věku 27 let.

15 NA, Fdk, sign. VII E 58, Souhrnné záznamy o fideikomisu – Herberstein, 1861, sv. 17.

16 NA, Fdk, sign. VII E 58, Inventář panství Landštejn, 1731, kart. 1205.

17 NA, Fdk, sign. VII E 58, Inventář panství Landštejn, 1754, kart. 1205.

několik řemeslníků se chudé obyvatelstvo většinou živilo předemím a prodejem lnu nebo výrobou šindele.¹⁸ Josef Jan hrabě z Herbersteinu držel po otci ještě pět alodních statků v rakouských zemích. V raném věku se stal radou dolnorakouské vlády, později místodržícím a nejvyšším zemským sudím v Rakousích pod Enží, tj. v Dolním Rakousku, dále dědičným nejvyšším komorníkem a stolníkem v Korutanech. Oženil se s Marií Philippinou svobodnou paní von Moltke, jedinou dcerou rakouského polního maršálka Philippa Josefa svobodného pána von Moltke. Značně se zadlužil, především při zakládání stříbrných dolů v okolí Třeště. Dne 9. března 1770 mu dvorským dekretem bylo umožněno odprodat z fideikomisního jmění dobytek, hospodářské nářadí, některé pozemky a budovy.¹⁹ V létě 1771 postihla tragédie i hrad Landštejn, kdy do něj uhořel blesk a hrad téměř celý vyhořel. Vzhledem k tomu, že se nedostávalo prostředků na opravu, úředníci stavbu tehdy opustili, a následně došlo i na částečné rozebrání zdiva. Za Josefa Jana došlo roku 1790 západně od Dobrotína, nedaleko od Kebhareckého rybníka (Gebharzer Teich), k založení nové dominikální vesnice Filipov (Philippsdorf). Byla pojmenována nepochybně na počest polního maršálka Philippa Moltkeho. Z počátku zde žili především horníci hledající z podnětu landštejnské vrchnosti stříbro. Hrabě Josef Jan zanechal šest synů a dvě dcery. Nejstaršímu synovi Josefu Františkovi (Josef Franz, 1757–1816) postoupil zvláštní listinou datovanou v Prešpurku dne 17. listopadu 1807 fideikomis.²⁰ Zesnul o dva roky později, 14. prosince 1809.

Hrabě Josef František získal kromě fideikomisních panství Landštejn a Třešť, alodního jmění v Rakousku, už roku 1780 po svém bohatém dědečkovi, svobodném pánovi von Moltke, veškerý majetek, mj. říšské panství Wulften ve Vestfálsku. Jako univerzální dědic si změnil příjmení na Herberstein-Moltke a sjednotil erb obou rodů.²¹ Zastával úřad viceprezidenta c. k. dvorské komory ve Vídni, krátce byl i prezidentem.²² Při nástupu tohoto pátého držitele zaměstnávalo panství 24 osob, a k tomu vyplácelo tři penzisty. Funkci správce vykonával Christian Zechmeister, lesního pojezdného Jan Doležal, purkrabího Jakub Tomáš Sedláček, justiciára Adalbert Postelt, kontrolora Jakub Rýdlo, polesnými byli Michael Müller a Martin Zeschall. Právní záležitosti obstarával JUDr. von Grömling. Hrad se již nevyužíval. Správce a purkrabí obývali úřední dům ve Starém Městě, kde se nalézala také vrchnostenská kancelář. Na panství fungoval pivovar, vinopalna, flusárna, jatka a masné krámy. Polnosti se obhospodařovaly ze dvorů Landštejn, Ebrgař, Arnolec a Hanfíl.

18 Chalupa, Aleš – Lišková, Marie – Nuhlíček, Josef – Rajtoral, František: Tereziánský katastr český, II. svazek. Praha 1966, s. 344–345.

19 Ad pozn. 15.

20 NA, Fdk, sign. VII E 58, Inventář panství Landštejn, 1810, kart. 1205.

21 Ad pozn. 15.

22 Ad pozn. 10.

Ovčiny existovaly na Ebrgaři a Arnolci. Vrchnost vlastnila rybníky Horní Žišpašský (Ober Sichelbächer), Dolní Žišpašský (Unterer Sichelbächer), Hofbauern, Edelbruck, Asper, Schloßmühl, Wieselgraben, Schreiber, Au, Mittlerer Schupfen, Hanfthal, Ollien a Äler.²³ Z dalšího oceňovacího operátu, pořízeného dne 25. července 1812, se dočteme hodnotu celého panství, která činila 766 375 zlatých 7 krejcarů. Vrchnost držela 2 193 hektarů veškerých pozemků, z toho 1 171 hektarů lesa. Dvůr Landštejn obnášel výměru 280 hektarů, Ebrgař 357 hektarů, Hanftl 160 hektarů a Arnolec 223 hektarů. Tou dobou se lesní porosty ještě nečlenily na pozdější revíry a lesy se nazývaly prostými názvy – Wittingauer großer Wald, Röhrenwald, Bernschläger Wald, Auerwald, Wald Kühberg, Wald Sassel und Auberg, Wald Gaisbruck a Wald Günthiersch.²⁴ V roce 1816 funkci lesního pojezdného nahradil lesmistr, jímž nadále zůstával Jan Doležal. Chod panství řídil hospodářský rada Kaspar von Kasseker, správcem byl Andreas Schindler. O rok později stál v čele dominia správce a důchodní Andreas Schindler a na lesy stále dohlížel lesmistr Jan Doležal. K ruce měl polesné Martina Zeschalla, Johanna Niklase a Johanna Stagela. Klasická polesí stále neexistovala.²⁵ Státnicky nadaný Josef František hrabě z Herberstein-Moltke pojal za ženu Aloisii (Louise) hraběnkou Kolowrat-Krakowskou, s níž zplodil jediného syna Ottu. Na věčnost odešel dne 31. března 1816.

Přehled hospodařících poddaných k roku 1812²⁶

Dětrší a Kuní: Simon Schuch, Andreas Kargel, Josef Schuch, Franz Schotzko, Thomas Schmalzbauer, Josef Pfabel, Jakob Schotzko, vdova Schmalzbauer, Lorenz Schmalzbauer, Philipp Bierwolf, Georg Deimel, Wenzel Kargel, Johann Schuch, Michael Wenzel, Jakob Schmalzbauer, Paul Eisner, Mathias Kargel, Georg Knirling, Thomas Bierwolf, Mathias Föttinger, Martin Kellner, Johann Bierwolf

Dobrotín: Mathias Schotzko, Josef Praschinger, Josef Theurer, Franz Klutz, Simon Hann, Georg Strohmmer, Anton Wagner, Josef Wagner, Michael Schmalzbauer, Mathias Theurer, Thomas Theurer, vdova Schmalzbauer; Filipov – Philipp Klutz, Gregor Klutz, Andreas Frey, Franz Schotzko, Johann Strohmmer, Jakob Schotzko, Andreas Biegel, Johann Biegel, Josef Kargel, Paul Schmalzbauer, Albert Schmalzbauer, Mathias Klutz

Košťálkov: Lorenz Kargel, Mathias Rubick, Paul Schmalzbauer, Johann Schmalzbauer, Michael Strohmmer, Mathias Schertzer, Anton Hann, Mathias

23 Ad pozn. 20.

24 NA, Fdk, sign. VII E 58, Inventář panství Landštejn, 1812, kart. 1205.

25 NA, Fdk, sign. VII E 58, Inventář panství Landštejn, 1817, kart. 1205.

26 NA, Fdk, sign. VII E 58, Fideikomis hrabat Herbersteinů, panství Landštejn – spisy, 1655–1812, kart. 600.

Fiedler, Andreas Wagner, Michael Grünzweig, Mathias Schotzko, Martin Wenzel, Albert Fiedler, Leopold Hann, Johann Strohmer, Georg Schmalzbauer, Andreas Wagner, Mathias Faast, Jakob Hornek, Philipp Grünzweig, Franz Pascher, Johann Strohmer ml., Johann Strohmer st., Franz Praschinger, Georg Schmalzbauer, Johann Straka

Návary: Paul Horneck, Paul Ruby, Georg Biegel, Martin Braith, Michael Strohmmer, Josef Frey, Martin Schmalzbauer, Jakob Faast, Jakob Prosenbauer, Thomas Prosenbauer, Mathias

Pernárec a Košlák: Mathias Pfabel, Martin Sprintzel, Mathias Schmalzbauer, Martin Bierwolf, Mathias Hummel, Johann Sprintzel, Martin Hann, Michael Fiedler, Mathias Klutz, Franz Pfabel

Peršláček: Lorenz Kargel, Anton Neuwirth, Josef Strohmer, Mathias Schotzko, Franz Illy, Mathias Lang, vdova Traxler, Wenzel Biegel, Johann Schotzko, Josef Neuwirth, vdova Traxler, Johann Kargel, Andreas Killitzko, Franz Sauschlager, Martin Böhm, vdova Sauschlager, Christian Weisgram

Pomezí: Jakob Strohmer, Mathias Hann, Karl Biertögel, Mathias Schotzko, Mathias Strohmer, Wenzel Strohmer, Franz Schotzko, Johann Schotzko

Landštejn: Josef Biertögel, Mathias Schmalzbauer, Josef Pascher, Josef Kellner, Jakob Strohmer, Martin Schmalzbauer

Staré Město: Jakob Zuba, Georg Neuwirth, Andreas Kargel, Johann Kargel, Franz Kargel, Georg Braith, Mathias Schotzko, Johann Kargel, Jakob Theurer, Andreas Hirsch, Lorenz Schotzko, Martin Printz, Anton Deimel, vdova Sprintzel, Adam Kargel, Mathias Printz, Michael Hummel, Josef Deimel, Michael Killitzko, Mathias Biegel, Johann Krammer, Mathias Zuba, Ignaz Zuba, Mathias Proschinger, Wenzel Hronek, Mathias Neuwirth, Andreas Schotzko, Johann Grünzweig, Johann Schotzko, Martin Deimel, Anton Polz, Anton Riemer, Simon Gaugusch, Josef Proschinger, Jakob Proschinger, Sigmund Poscher, Johann Fugger, Johann Höppler, Johann Riemer, vdova Hann, Veit Kloiber, Josef Schotzko, Mathias Braith, Franz Deimel, Johann Deimel, Mathias Sprintzel, Susanna Riemer, Josef Deimel, Johann Zuba, Jakob Hann, Lorenz Straucher, Leopold Schmidtmayer, Josef Strohmayer, Johann Braith, vdova Hollweg, Wenzel Göbel, Florian Kurzweil, Franz Zuba, Franz Wagner, Jakob Kargel, Bartholomäus Schnabel, Simon Höppler, Josef Eigner

Veclov: Johann Schlesinger, Georg Schuch, Franz Schlesinger, Josef Strohmer, Josef Wagner, Franz Schmalzbauer, Josef Strohmer, Jakob Schertzer, Martin Klutz, Andreas Braith

Vitíněves: Johann Deimel, Johann Hann, Mathias Deimel, Georg Hornek, Michael Hornek, Josef Hornek, Michael Deimel, Anton Hummel, Johann Poscher, Mathias Kargel, Sebastian Biegel, Mathias Ambrosch, Mathias Braith, Andreas Schremser, Lorenz Deimel, Jakob Gaugusch, Simon Hornek

Fideikomisní državy Herbersteinů zdědil mladý hrabě Otto (1811–1831). V pořadí již šestý majitel svěřenského panství Landštejn. Vzhledem ke své nezletilosti mu byl vybrán poručník, jímž se stal Hugo svobodný pán von Eger, viceprezident c. k. dvorské komory ve Vídni. Při předběžném převzetí dominia byl samozřejmě opět vyhotoven inventář. K úřednímu nabytí došlo 30. června 1821, hrabě byl ovšem stále nezletilý, a tudíž Egerovo opatrovnictví nemohlo být zrušeno. Na panství se hospodařilo vzorně, pravidelně s přebytkem.²⁷ Koncem roku 1829 zadlužení panství představovalo únosnou částku ve výši 135 589 zlatých 33 krejcarů vídeňské měny. Plat od vrchnosti například v roce 1830 pobíralo 32 osob. Na služné se vydávalo v hotovosti 3 873 zlatých 34 krejcarů vídeňské měny ročně. Na nejvyšší sumu si přišel ředitel panství František Přibislavský. Kromě ročního platu 700 zlatých měl k dispozici na Ebrgaři zahrádku na brambory a ovoce, deputát zahrnující sudy piva, kapry, sádlo, sýr, mléko, obilí, hrách, dříví, příspěvek na kancelářské potřeby. Kromě toho mohl nárokovat tři zlaté denně, pokud se nacházel na služební cestě, a z každého poplatku ve výši jednoho zlatého za úřední výkon dostával třicet krejcarů. Vedení panství dále zajišťovali nadlesní Johann Riemer (400 zlatých a deputát), justiciář Jakob Kafka (200 zlatých bez deputátu) a úřední kontrolor Johann Schawerda (200 zlatých bez deputátu).²⁸

Otto hrabě z Herberstein-Moltke zemřel ve Vídni, kde studoval, dne 15. září 1831 ve věku nedožitých dvaceti let. Svůj život dokonal ve špitále číslo tři, na adrese Wien-Stadt číslo popisné 750. Podlehl totiž jako mnohých jiných v tomto roce řádící epidemii cholery.²⁹ Jím skončila definitivně éra hrabat z Herbersteinu na jihočeském Landštejně. Po jeho předčasném skonu nebyl ovšem institut fideikomisů zrušen, nicméně se rozhořel vleklý boj o dědictví. Sporů se účastnili na počátku čtyři příbuzní. Jednalo se o Karla hraběte z Herbersteinu, Jana Jeronýma hraběte z Herbersteinu, Jana Josefa knížete z Trauttmansdorffu a Josefa Šebestiána svobodného pána ze Sternbachu. Později přibyl ještě József hrabě Zichy, Karel hrabě z Herbersteinu zemřel bez pokračovatelů a Jana Josefa knížete z Trauttmansdorffu nahradil syn Ferdinand. U c. k. zemského soudu v Praze a po apelačních řízeních nakonec uspěl baron Sternbach, resp. jeho syn Ferdinand svobodný pán ze Sternbachu zum Stock und Lutlach, ze sterzinské větve rodu.³⁰

27 V roce 1828 činily příjmy 34 293 zlatých 32 krejcarů, výdaje 23 668 zlatých 3 krejcarů. Za rok 1829 obnášely příjmy 33 342 zlatých a výdaje 25 716 zlatých 49 krejcarů. Roku 1830 byly příjmy 34 995 zlatých 25 krejcarů a výdaje 25 575 zlatých 14 krejcarů.

28 NA, Fdk, sign. VII E 58, Fideikomis hrabat Herbersteinů, panství Landštejn – spisy, 1830–1835, kart. 602.

29 Pfarre Wien–Sankt Stephan, sign. 3–42, Sterbebuch, 1831–1837, fol. 54.

30 NA, Vrchní zemský soud Praha (VZS), Fideikomisní záležitosti – reálné fideikomisy, sign. 24, 1785–1860, kart. 706.

Die Herrschaft Landstein im Bezirk Tabor als Realtreuhandschaft in der Inhabere der Grafen von Herberstein

Nach den Geschlechtern der Landsteiner, der Krajiřs von Krajek, der Khuens von Belasi oder der Czernins von Chudenice erwarben im Jahr 1685 die Herbersteiner die altertümliche Burg Landstein mit der anliegenden Herrschaft, die sich im Südosten Böhmens erstreckt. Es handelte sich um ein aus der Steiermark stammendes Geschlecht, dessen Mitglieder sich später auch in den anderen Kronländern niederließen. Dank des Testaments Ferdinand Ernsts von Herberstein aus dem Jahr 1691 wurde das Landsteiner Dominium eine Fideikomißherrschaft, also ein unteilbarer und unveräußerlicher Besitz. In den böhmischen Ländern besaßen die Herbersteiner noch die mährische Herrschaft Třeřt, den restlichen Besitz hatten sie in Österreich inne. Auf Landstein wechselten einander in den Jahren 1685-1831 insgesamt sechs Grafen von Herberstein ab. Josef Franz Graf von Herberstein änderte im Hinblick auf eine Erbschaft im Jahr 1780 sein Prädikat auf Herberstein-Moltke. Zu Beginn des 19. Jahrhunderts gehörten zu der Herrschaft eine Kleinstadt und elf Dörfer, 2193 Hektar Gesamtgrundbesitz, vier Gutshöfe und einige Industrieenanstalten einschliesslich einer Bierbrauerei und einer Weinbrennerei in Staré Město/Altstadt. Der letzte Herbersteiner auf Landstein war der unmündige Graf Otto, der im September 1831 in Wien an der Cholera verstarb.

The estate of Landstein in the Tábor County as a real fee tail in the hands of Counts of Herberstein

The old castle of Landstein with the adjacent estate, located in the South-East Bohemia, was acquired, after Lords of Landstein, Krajiř of Krajek, Khuen von Belasi or Czernin of Chudenice, by House of Herberstein in 1685. The family were originally from Styria and only later settled down in various crownlands. The estate of Landstein became a fee tail through the testament of Ferdinand Ernest Count of Herberstein in 1691, that is a real property that cannot be sold, devised by will, or otherwise alienated. The Herberstein owned also the estate in Třeřt in Bohemian Lands, the rest of their property was located in Austria. Between 1685–1831, six counts of Herberstein successively stayed in Landstein, Josef Franz Count of Herberstein, due to the heritage, changed his name in 1780 to Herberstein-Moltke. At the beginning of the 19th century, the estate counted one town and eleven villages, 2 193 hectares of all land, four Meierhofs and several industrial facilities such as a brewery and a distillery in Staré Město. The last member of Herberstein family in Landstein was the underage Count Otto who died in Vienna in September 1831 on cholera.